

До научното жури
съставено със заповед РД 38-91/20.02.2023г.
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационна теза на тема:

„МИГРАЦИОННИ ПРОЦЕСИ И ПРОБЛЕМИ НА СОЦИАЛНО- ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ В КАРЛОВО СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО”

на ПЕНКА ЛЮБОМИРОВА ПИСАЧЕВА, редовен докторант по професионално направление 4.4. Науки за Земята (География на страните – Регионална и политическа география), Катедра „Регионална и политическа география” при ГГФ на СУ” Св. Климент Охридски”, с научен ръководител проф. д-р Марин Русев

от доц. д-р Косьо Стойчев, Ръководител на Катедра „Регионална и политическа география” при ГГФ на СУ ”Св. Климент Охридски” и Председател на научното жури.

I. Справка за докторанта

Пенка Любомирова Писачева - кандидат за образователната и научната степен „доктор” е родена на 16.08.1976 г. в гр. Карлово. От 1995 до 2005 г. е студент по специалност „География“ в ГГФ на СУ ”Св. Климент Охридски”, където получава ОКС „Магистър”.

От 18.01.2019 г. до 17.02.2022г. е редовен докторант в катедрата. Отчислена е с право на защита на Ректора на СУ ”Св. Климент Охридски”.

От 2001 г. до момента е учител по География и икономика в СУ „Христо Проданов“ гр. Карлово. Владее английски език. В представената автобиография има данни за допълнителни курсове, обучения и придобити квалификационни учителски кредити.

II. Обща характеристика на дисертационния труд:

Дисертацията е в обем от 232 страници, включително 238 заглавия на кирилица в списъка на използваната литература и 38 на латиница. Използвани са и 35 „нормативни източници“, където са смесени закони и нормативни актове от Държавен вестник с програмни документи за развитие – програми, планове, стратегии, което е

методически пропуск. Цитирани са и 48 интернет източника, като тяхното цитиране е неточно, тъй като не посочва датата на тяхното последно използване и поради това не отговаря на условията за цитиране на интернет източник. Литературните източници не са номерирани, което изисква тяхното преброяване като през XX век, което не е подходящо решение за дисертация, защитавана през 2023г. Дисертацията съдържа 22 приложения, а в основния текст 95 фигури и 44 таблици. По този начин общия обем на текста достига 295 страници.

Структурата на работата се състои от увод, в който са включени актуалност, обект, предмет, цел, пет задачи, използвани методи, информационно осигуряване, четири глави, заключение, списък на литературата и приложения.

В увода е формулирана хипотеза, което е подходящ изследователски подход, но определените в нея състояния са по-скоро аксиоми, отколкото хипотези на дисертация. В нея се допуска правопрпорционално отношение между социално-икономическото състояние на основния общински център и миграциите. Това вероятно е валидно допускане за повече от 50% от всички градски центрове от ранга на Карлово. Много по-стойностно щеше да бъде, ако хипотезата потърси отговор на въпроси като – кои мерки биха продуктивни за промяна на тази права пропорционалност, тоест, Общината и центърът да изпитват естествените циклични икономически свивания, но при какви условия могат да намират начин да задържат населението си, т.е. да съхраняват човешкия си потенциал. С други думи, хипотезата да се насочи към изследването и тестването на факторите, които създават устойчивостта на териториалната система на общината, от къде тя може да черпи устойчивост във времена на трансформация, които са исторически и икономически неизбежни?

Обектът и предметът на изследване са дефинирани точно. Целта на изследването съдържа противоречие. В заглавието „миграциите“ са поставени на първо място, докато целта ни казва че: *„Целта на изследването е проследяване на социално-икономическите проблеми като индикатор за развитието на община Карлово и град Карлово, вследствие от които се явяват миграционните процеси в нея.“* Също така социално-икономическите проблеми ли са индикатора за развитието на общината. При така определената цел, докторантът трябва да отдели самостоятелен раздел, където да даде дефиниция на социално-икономически проблеми в качеството им на индикатор за развитие. Такъв терминологичен и дефинитивен раздел липсва.

Формулирани са 5 изследователски задачи, като считам техният брой и дефиниране за точно и коректно. Описаните подходи, методи и информационни източници отразяват реално дисертацията.

Глава първа „ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО“ е добре структурирана, богата на необходимата информация. Състои се от два големи раздела, от които първият е посветен на индикаторите за степен на социално-икономическо развитие, а вторият, на миграциите като индикатор за регионално развитие. Главата е достоверно и научно обосновано разработена. По основните два раздела съдържа актуална информация на утвърдени учени, цитатите и източниците са подбрани удачно, добре свързани с темата на дисертацията. Прави се задълбочен анализ на природно-екологичните, производствено-икономическите и социално-демографските индикатори, като измерители на степента на социално-икономическото развитие. Представени са коректно няколко от важните статистически методи за изследване на миграциите. Отдадено е дори внимание на психо-социалните аспекти на миграциите върху различните групи и профили мигриращо население, което е много подходящо и дава на изследването по-висока обществена стойност.

Втора глава: „*ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА КАРЛОВО КАТО АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНА ЕДИНИЦА ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО*“ съдържа три раздела. Това е най-краеведската част от дисертацията и в рамките на 3 раздела представлява разказ в популярно-познавателен стил – обща природно географска характеристика, както и исторически преглед от древността и ранното средновековие, така и периода на османското владичество. Тук личи обичта на докторанта към територията на общината, нейното минало и история. Засегнати са процесите на трансформация по отношение на икономика, етнически състав на населението, градоустройствени въпроси – махали, къщи, площади и други. Много ценен е прегледът на броя на населението в последните години от османското владичество според различни автори, както и информацията за етническия му състав. Прави се ценен анализ на стопанската специализация на града и близките населени места, трудовите миграции от съседни селища, текстилната индустрия, розоварството, различни занаяти, важни карловски възрожденци и др. Добронамереното лично отношение към обекта на изследване и богато историческо наследство е налице, но главата не завършва с изводи какви са предосвобожденските условия за растеж и развитие на Карлово и региона. Как тези условия са катализирали или не нарастването на броя на населението в последствие. Били ли са налице условия Карлово да се развие по-бързо и по-динамично след Освобождението? Ако да, които са били тези възможности, ако не, кои са били ограничаващите фактори? Как тези процеси са катализирали обекта, предмета и целта на изследване на дисертацията?

Глава трета: „ФОРМИРАНЕ НА ОБЛИКА НА КАРЛОВО КАТО СТОПАНСКИ И АДМИНИСТРАТИВНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ЦЕНТЪР ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО 1989 Г.“ е втората краеведска и много голяма глава в дисертацията. Искам да отбележа, че поставянето на обща времева рамка отнасяща се до въпроси на развитието в период от Освобождението 1878г. до 1989г. е смело, но необосновано и неподкрепено от мотиви решение. След като докторантът приема вътрешнопартийния преврат в БКП през 1989г. за крайна дата на определен период, засягащ развитието на страната и Карлово, защо не приема преврата на 09.09.1944г. за край на Царство България? Да се поставят Царство България и Народна република България в един общ период е сериозна историческа неточност. Проява на неразбиране към ролята на държавното устройство за прогреса и развитието на цялото общество. Въпреки, че има отделни подточки, дисертацията трябваше да съдържа мотиви или поне едно изречение, което да опита да обясни този въпрос, да дава отговор на въпроса защо монархическия период и социалистическия период са обединени в един раздел. Липсата на яснота за това решение се потвърждава и от факта, че тук може да се види снимка на Н.В. Цар Борис III, който открива жп. гарата в Карлово през 1933г. и няколко страници по-нататм подраздел *„Икономически разцвет на Карлово след 1944г.“*. Превратът, който ликвидира елита на българската нация не може да се определи като състояние, което води до „разцвет“. Това е анахронизъм.

Главна задача на дисертациите в Катедра регионална и политическа география при СУ „Св. Климент Охридски“ е съставянето на научни разработки, които защитават обективната историческа истина за състоянието на страната, без значение на политическите пристрастия на докторантите или членовете на катедрата. Всички форми на носталгизъм, за който и да било исторически период, са неприемливи, неподходящи, ненаучни. Тяхното място не е в научните разработки, а в медиите с политическо съдържание, които обаче, не присъждат научни степени и звания на своите автори. Считаю, че анализът е тенденциозен, внася елемент на внушения, че социалистическия период е най-прогресивния период за Карлово, без да се направи заключението, че това са постижения и въвеждане на технологии, които в други части на света в този исторически момент са били още по-развити и прогресиращи. Без тази ясна разграничителна линия, че не политическият режим, а историческият и технологичен момент водят Карлово напред, както и всеки друг проект за облагородяване на градовете и регионите на България, е трудно да се говори за научен труд. България през средата на XX век и без социалистическия режим щеше да има фабрики, асфалтирани улици, модерни училища, електроенергия, армия, читалища и

т.н. Това са постижения на цивилизацията и те ни засягат независимо от политическия режим – „Дифузия на иновациите“ на Т. Хагерстранд (основна географска конструкция и теория). Ученият трябва да наблюдава обекта си без чувства, без страст, а с научни методи. Неговото призвание е да търси „обективната истина“ с научни методи, които са несвършени, но са обективни по отношение на субективното възприятие на индивида. Тази граница е не е усетена от докторанта и е пресечена, премината.

Главата продължава със значителни описания на фабрики, статистически данни, различни инфраструктури или отделни устройствени проекти. Използван е широко популярен описателен подход, който дава детайлни описания, но ниска научност. Не се правят никакви опити да се отговори критично на въпроси като – тази структура допринася или ограничава? Какво предоставя и какво отнема на Карлово и т.н.? Въобще липсват елементи на критичен анализ, какъвто се очаква от дисертация. Описанието води читателя към разказ, в който почти не се установява изследователски метод, не се откриват коментари, заключения и доказателства от докторанта. Изпълнено е с безброй исторически препратки, които не допринасят към темата на дисертацията, натоварват текста с историцизъм, който не е ясно как се съотнася с главната цел на изследването.

Разделът, посветен на селищното устройство е богат на информация, добре структуриран и съдържателен. За съжаление липсват конкретни изводи, заключения и връзка с основната цел на дисертацията. Това можеше да подобри полезността на раздела и да послужи за извеждането на важни отправни точки за последната част на изследването. Разделът, анализиращ населението „3.3. ДВИЖЕНИЕ И СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО“ е много голям, но е разработен некоректно. Първо, за какво движение става дума и коя е тази единствена структура или структури? Според мен придържането към една по-класическа методика в изследването на населението и неговите структури щеше да бъде по-полезно. „Прелитането“ от въпросите с броя на населението към етническата структура, показателите за естественото движение на населението и следват отново някои структури – полово, образователна и т.н., миграции, трудови миграции и връщане към възрастова структура ...гъстота на населението и т.н. Следват съждения със социален, икономически и политически характер, които трябва да изяснят защо състоянието на населението е такова, каквото е, но според мен, докторантът не само че не отговаря на нито един проблем, напротив, създава допълнителни вътрешни противоречия.

Глава четвърта „СЪВРЕМЕННИ СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ОБЩИНА КАРЛОВО И НЕЙНИЯ

АДМИНИСТРАТИВЕН ЦЕНТЪР“ започва с описание на ситуацията в България след началото на икономическия преход. Посочват се редица мнения на автори, с които докторантът се съгласява и не прави никакъв критичен анализ или коментар. Като цяло историческият подход доминира и всеки опит за географски анализ е предшестван от опит за описание на историческия момент. Например, на десетки места е направен коментар, че много предприятия се затварят или спират своята дейност, но не се обяснява защо? Дали наистина мнението „...Дончев и Каракашев (2000) определят, че преходът в България е свързан с отрицателни тенденции, водещи до голямата икономическа криза в страната. Такива са: „голям вътрешен и външен дълг, развитие с предимство на енергоемки, материалоемки, суровиноемки, водоемки, металоемки производства ... силен спад на селскостопанската продукция, ограничени външни пазари, поради неконкурентоспособни стоки“ е било вярно? През 2023г. можем ли да направим и друг прочит на този исторически период, както и на социално-икономическите процеси? Следва описание на отрасли, компании, фирми и т.н., което наистина може да има само познавателен характер, но не и стойност за научна разработка. След тяхното изброяване, което не е ясно на каква методика почива, започва анализ на проблемите на населението, но вече след 1989г. Изработен е географски паспорт на общината, но докторантът не използва получените резултати за формулиране на изводи и заключения. Следва значителен обем от работата съставен по данни на ПИРО Карлово, таблици, фигури, данни, описание на фирми и техните продукти и т.н. Приложеният в трета глава подход „опис-инвентаризация“ е приложен и тук, което е неподходящо за дисертация. Разделът включва данни за земеделски кооперации, енергетика, инфраструктури, туристическо райониране, фестивали и ...следва безработица... икономически активно население, индустриални зони, избирателна активност и т.н. Следва раздел за общинска селищна мрежа и териториално устройство, който е основан на данни от ПИРО и НКПР и раздел инвентаризация на плановете документи на община Карлово. Този разказ е напълно ненужен за дисертацията, не почива на научен подход и не допринася към тезата. Той може да се предложи на администрацията на община Карлово да им служи за техни цели, но не и за докторска теза.

Раздел „МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ И МИГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ В ОБЩИНА КАРЛОВО–ДЕМОГРАФСКИ И КУЛТУРНО-ПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ“, описва партиите в общинския съвет, как функционира община в България и други подобни, които данни нямат никакво място в дисертация. Прави се преглед на доклад, който не е на автора на дисертацията, като му се отделят цели 2 страници.

Липсват каквито и да било проучвания на методиката, дали въобще това проучване е било проведено коректно. По този начин докторантът напълно се доверява на трета страна, без аналитичност и критичност към изходните данни и заключения. Следва анализ на трудовите пътувания, което напълно обърква читателя, данни за механичния прираст на населението и други подобни данни и съждения.

Представено е анкетно проучване, като част от въпросите са некоректни, неапробирани и следователно резултатите са невалидни. Например, „3. *В кой период от Вашия живот смятате, че сте живели най-добре?*“ Когато се видят отговорите, се разбира, че респондентите са призовани да оценят периода от живота си по политическата периодизация – преди и след 10 ноември?!?

В отговорите на въпрос „6. *Каква професия упражнявате към настоящия момент?*“ се установява, че най-голямата група респонденти са пенсионери и учители. А в отговора на въпрос „7. *Кое е най-важното събитие, довело до положителни промени в развитието на гр. Карлово и община Карлово през последните 2–3 десетилетия?*“, докторантът посочва „...Около 1/3 от респондентите не могат да преценят или считат, че няма положителни събития за развитието на община Карлово“. Очевидно е, че изборът на респонденти, предопределя и получените отговори. След въпрос 10 следва коментар „...За почти 42% (от 154 отговора) няма личности, които влияят положително върху облика на общината.“ Въобще въпросите не са подредени логически, не водят към конкретна изследователска цел и съответно техните отговори не разкриват по никакъв начин реален процес или явление, които са съотнесими към заглавието и целта на дисертация.

Заключението не отразява напълно дисертацията, като този раздел няма качествата на заключение на дисертация. Не съдържа изводи, а постулати, изброяване и посочване на някои факти. Обобщенията не са достатъчно специфични за Карлово и голяма част от нещата написани в заключение, могат да се отнесат и към друга територия.

Авторефератът отразява структурата и съдържанието на дисертацията.

От посочените **5 приноса**, мога да приема за постигнати само 2:

- Проследено е развитието на Карлово като общински център и са визуализирани посоките на нарастването на града след средата на XIX в.;
- Създаден е географски паспорт на община Карлово като основа за анализ и оценка на настоящото ѝ състояние по водещи показатели;

За останалите три приноса **не може** да се заключи, че са постигнати на база анализите, тезите и изследванията в основния текст.

В дисертацията се констатираат значителни отклонения от темата и целта на изследването, допуснато е значително високо ниво на слаба научност на голяма част от дисертацията (части на трета и цялата четвърта глава), предоверяването на ненаучни източници като ПИРО на община Карлово, повтарянето на данни от програмни документи, неапробираната и некоректна анкета и други, поставят под сериозно съмнение качествата на работата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На база представените материали по дисертацията, на този етап от процедурата **НЕ ПРЕПОРЪЧВАМ** на уважаемото научно жури да гласува за присъждане на ОКС „Доктор“ на ПЕНКА ЛЮБОМИРОВА ПИСАЧЕВА, редовен докторант по професионално направление 4.4. Науки за Земята (География на страните – Регионална и политическа география), Катедра „Регионална и политическа география” при ГГФ на СУ” Св. Климент Охридски”.

Публичната защита е последен етап от процедурата, където докторантът трябва да представи убедително тезата си, да се аргументира по посочените критики, за да разсее всяко съмнение относно дисертабилността на работата, да защити уменията си да провежда самостоятелно научно изследване, както и приносния характер на работата.

София, 05 Май 2023 г.

Рецензент:

доц. д-р Косьо Стойчев